

Dergi ana sayfası: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed>

Araştırma Makalesi

Atıf Bilgisi: Besler, N. (2026). İyinin ve kötünün kaynağına yönelik bir eleştiri: Friedrich Nietzsche. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 74, 306- 317. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1775854> /<https://izlik.org/JA44PK85CZ>

İYİNİN VE KÖTÜNÜN KAYNAĞINA YÖNELİK BİR ELEŞTİRİ: FRIEDRICH NIETZSCHE

Nurdagül BESLER¹

¹Arş. Gör. Dr, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, n.besler@atauni.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2681-0039>

Öz

Bu çalışmada Batı felsefe tarihinin en tartışmalı isimlerinden olan Nietzsche'nin ahlaka karşı tutumu ve çağın çıkmazlarının temeli olarak gördüğü hâkim ahlak anlayışına yönelik eleştirileri ortaya konulmaktadır. Bu doğrultuda çalışmamız Nietzsche'nin bir durum tespiti yaparak belirlediği problemlerden hareketle çıkmaza sürüklenen insana yönelmektedir. Geleneksel değerlere savaş açan Nietzsche, insanı sınırlayan hiçbir dışsal buyruğu kabul etmez. İyiler ve kötüler insanı belirlenimler içine sokar. Nietzsche'ye göre insanın kendisi olması için geleneklerle kurulmuş olan her türlü bağdan, iyi ve kötülerden kurtulması gerekir. Batı felsefesi, din ve ahlakı insanın en önemli soru ve sorunlarını yanıtızsız bırakmaktadır. Yaşam, iyi ve kötü gibi kategorilerle anlaşılma çalışılmakta, değişim gözden kaçırılmakta bu ise farklılıkların görülmesine engel olmaktadır. İyi ve kötü olarak belirlenen kurallar hapsedilen insanın önündeki aşılması güç sınır çizgilerini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışmamız, Nietzsche'nin ahlak eleştirileri ekseninde sistemsel bozuklukların tespitini yapmaya ve iyi ile kötünün kaynağında bulunan sabiteyi göstermeye odaklıdır.

Anahtar kelimeler: Nietzsche, Ahlak, İyi, Kötü, Nihilizm.

A CRITIQUE OF THE ORIGIN OF GOOD AND EVIL: FRIEDRICH NIETZSCHE

Abstract

This study examines Nietzsche's stance against morality and his critiques of the prevailing moral understanding, which he saw as the root cause of the impasses of his era. In this vein, our study focuses on the human being driven into an impasse, based on the problems Nietzsche identified through his analysis of the situation. Waging war on traditional values, Nietzsche rejects any external command that limits humanity. Good and evil confine humanity within definitions. According to Nietzsche, for humanity to be itself, it must free itself from all bonds established by tradition, from good and evil. Western philosophy, religion, and morality leave humanity's most important questions and problems unanswered. Life is attempted to be understood through categories such as good and evil, change is overlooked, and this prevents differences from being seen. The rules defined as good and evil create insurmountable boundaries for imprisoned humans. In this regard, our work focuses on identifying systemic flaws based on Nietzsche's critiques of morality and revealing the constant at the source of good and evil.

Keywords: Nietzsche, Morality, Good, Evil, Nihilism.

Yayımlanan makalenin telif hakkı, CC BY 4.0 lisansı kapsamında yazara aittir. Bu lisansın bir kopyasını görmek için şu adresi ziyaret ediniz: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

1. GİRİŞ

Geleneksel düşünme tarzlarının insanları tatmin etme kapasitelerini yitirdiği ve Batı kültürünün değer biçici tavrının aşınarak savunulamaz bir hal aldığı iddiasıyla dikkat çeken Nietzsche, takınmış olduğu tavrı ile çağının düşünce sistemlerinden oldukça farklı bir felsefi anlayış ortaya koyar. Ahlaka, tüm değer ve inançlara karşı sıkı bir eleştiriye girişen Nietzsche, hâkim düşüncenin yön vermiş olduğu kavramlar üzerine eğilerek bu kavramları yeniden okuma yoluna başvurur. Gerçekliğin ancak belirlenim altında olan tüm iyi ve kötülerin ötesinde bir bakışla ele alındığı zaman anlaşılabilirliğini vurgulayan Nietzsche, iyi ve kötünün çağın kalıplarına bastırılarak hatalı biçimlerde yorumlandığının altını çizer. Nietzsche, insanların tek yönlü bir bakış benimseyerek hakikat uğruna içgüdüleri ve bedeni aşağılayıp yaşam ve oluşu görmezden geldiklerini ve değerden düşürmeye çalıştıklarını bu doğrultuda bir dünya görüşü ve hayat pratiği geliştirdiklerini böyle bir tavrın ise hastalıklı bir hal olduğunu düşünür.

Felsefe, Sokrates'ten beri entelektüel bir yola girmiştir. İnsanlık içgüdülerini ve yaşama içgüdülerinin hiçe sayılması ve salt akılcı bilgiye önem verilmesi insanların herkes için geçerli kılınan ahlaki yasalara göre eyleyerek kendilerine yabancılaşmasına yol açmıştır. Bu durumun farkında olan Nietzsche'nin bütün yapmak istediği insanı kurtarmak, onu kuru akılcı uygarlıktan ve ahlaki belirlenimlerden uzaklaştırarak ne olduğu üzerinde düşündürmektir (Nietzsche, 2019b, s. 26). Bunun için doğaya yönelik olan Sokrates öncesi Grek kültürü ve felsefesini örnek olarak verir. Nietzsche, insana ne olduğunu, onu geleneklerle kurulmuş olan her türlü bağdan, iyi ve kötülerden kurtararak gösterir. İnsan özgür bir kişilik olduğunun bilincine ancak geleneksel olarak aldığı ahlaki belirlenimlerin geçersizliğini fark ederek varabilir (Akarsu, 1979, ss. 44-46). Nietzsche'ye göre hakikat arayışı içinde olan Batı metafiziği dikotomiler yoluyla oluşu varlığa indirgeyen dolayısıyla yaşamı, içgüdüleri, arzuyu ve farklılıkları rasyonel bir zemin içinde ortadan kaldıran bir mahiyete sahiptir. Batı düşüncesinin temel eğiliminin oluşun ardında değişmeyen bir varlık, bir töz arama olduğunu söyleyen Nietzsche için bu anlayış, akıl ve düşünmeyi yaşamın kendisinden koparmış ve onları Tanrı, varlık, erek gibi kavramlara tutsak etmiştir. Bu tutsaklık sebebiyle oluş olarak deneyimlenmesi gereken yaşam; akıl, iyi ve kötü gibi kategorilerle anlaşılmaya çalışılmış, değişim gözden kaçırılmış ve bu farklılıkların görülmesine engel olmuştur. Nietzsche, metafizikçilerin ve ahlakçıların öteden beri düalist bir felsefe içinde karşıt değerlere inanarak, bir şeyin zıddından nasıl çıkabileceği problemi üzerine odaklanıp gerçekliğin çok karmaşık ve değerli tabiatını, zıtlıklardan birini diğerine tercih etmek suretiyle tahrip ettiklerini düşünür (Küçükalp, 2016, ss. 33-35). Nietzsche'nin temel amacı, iyi ve kötü olarak belirlenmiş ahlakın ötesinde bir düşünce ortaya koyabilmektir. Nietzsche, hakikat ve yanılmanın, bilgi ve cehaletin, iyi ve kötünün birbirinin karşıtı olmadığını, bunların tek bir bütün üzerindeki noktalar olduğunu tahayyül eder ve her şeyin karşılıklı ilişki içinde olduğunu ileri sürer (Nehames, 2016, s. 78).

Geleneksel felsefenin bilgi idealinin ve hakikat keşfinin yerine yorumlamayı ve değerlendirmeyi koyan Nietzsche için düşünce ve yaşam birdir. Ama yaşamın düşünceyi etkinleştirdiği, düşüncenin yaşamı olumladığı Sokrates öncesi birlik hakkında artık insanların en ufak bir fikri bile yoktur. Artık insanlar sadece düşüncenin yaşamı engellediği, sakatladığı, yola getirdiği; yaşamın ise öcünü almak için düşünceyi deliliğe sürüklediği ve onunla beraber kaybolduğu örnekler görmektedir. Gelinek nokta itibarıyla Nietzsche, vasat yaşamlar ya da deli düşünürler dışında bir seçeneğimiz kalmamış gibi görüldüğünü söyler (Deleuze, 2016, ss. 23-24). Bu çürümenin bilincinde olunması gerektiğini söyleyen Nietzsche, felsefesini bu durum tespiti üzerinden şekillendirir. Yaşama ve oluşa vermiş olduğu önemle felsefi düşüncesini inşa eder ve felsefi faaliyeti radikal bir biçimde yeni baştan yorumlama çabasına girer. Nietzsche'nin böyle yapmasının nedeni kendinden önceki filozofların düşüncelerini yanlış bir temel üzerine kurduklarını, dünyaya kendi örtük ahlaki önyargılarının bir yansıması olan amaçlı bir yapı yüklediklerini ve şeylerin nesnel yorumunu ortaya koymaya çalıştıkları düşüncesini benimsemiş olmasıdır (Danto, 2002, ss. 29-30). Nietzsche, ahlak anlayışlarının iyi- kötü, günah-sevap, doğru-yanlış olarak belirlenen kabullerle şekillendiğini bunun kaynağının ise ahlak ve dinler olduğunu düşünür. Bu doğrultuda iyinin ve kötünün kaynağını oluşturan ahlak ve dine ilişkin Nietzsche'nin yapmış olduğu eleştiri çalışmanın odağını oluşturur. Bu odak bizi Nietzsche'nin ahlaka yönelik yaptığı soykütüğü araştırmalarına götürür. Çalışmanın temel amacı Nietzsche'nin iyi ve kötünün kaynağına ilişkin

düşüncelerini çözümlmek ve ahlakın temellerini derinden sarsan radikal yaklaşımının güçlü yönleri ve sınırlılıklarını görünür kılabilmektir. Bunu yaparken iyi ve kötü kavramlarının Nietzsche düşüncesinde efendi ve köle ahlakının ürünleri olduğu tezi merkeze alınacak ve bu doğrultuda onun değerlerin yeniden değerlendirilmesi ve güç istenci fikri analiz edilmeye çalışılacaktır. Yapılacak olan bu çözümlme ahlakın tarafsız bir olgu olmaktan ziyade bir güç mücadelesi alanı olduğu fikri ile yüzleşmemize kaynaklık etmeyi hedeflemektedir.

2. DEĞERLERİN DEĞERSİZLEŞTİĞİ BİR ÇAĞDA AHLAK VE AHLAKIN SOYKÜTÜĞÜ

Ahlakın yaşamın önemini, gerçekliğini ve amaçlarını değil de yaşamın kendisini yargıladığı sürece tarifi imkânsız ve telafisi zor zararlara sebep olacağını vurgulayan Nietzsche, insanlığı ahlaklı kılmak için benimsenen tüm ahlak anlayışlarının bütünüyle ahlak dışı olduğunu düşünür. Ahlaka özgü nesnel doğrular yoktur. Ahlaka özgü yargılar dinsel yargılarda olduğu gibi bilinmezlikle bağlantılıdır. İnsanın söz konusu ahlakın buyruklarını bilmesi ve ona itaat etmesi gerekir. Ama Nietzsche için bu yaşama yabancı bir tutumdur(Nietzsche, 2019b, s. 57). Nietzsche, hayatımızı dolu dolu yaşamamız ve ondan alabileceğimiz her şeyi almamız gerektiğine inanır. Tanrısız ve anlamsız bir dünyada bunu en iyi nasıl yapabileceğimiz sorusu üzerine yönelir. Yeni değerlerin gerekli olduğunu düşünür ve var olan ahlaka ve değerlere duyduğumuz bağlılıklara saldırmakla işe başlar. Hayatımızı temellerini inkâr ettiğimiz bir değer sistemine dayandırmamız gerektiğini vurgulayan Nietzsche, ahlaki değerlere göre yaşamının bizi hasta yapacağını söyler. Kendine güvenen, cesur, yenilikçi, doğal önderlerin, vasat insan yığınlarıyla eşit koşullara getirilerek değer sistemleri ile iyiler ve kötüler tarafından zincirlendiğini söyleyen Nietzsche, insanların benliksiz kişilere dönüştürüldüğünün ve bunun ahlak adına yapıldığının altını çizer(Magee, 2017, ss. 172-173). Bütün iyi ve kötü belirlenimlerin arkasında hâkim ahlak anlayışı bulunduğunu düşünen Nietzsche'nin tüm değerleri ve erdemleri eleştirmesi, ortaya konulan ve nesnel doğrularmış gibi koşulsuz bir biçimde kabul edilen erk arzusundaki her şeyin kökeninin aslında aynı olduğunu gösterme amacının bir parçasıdır. Bu sebeple yapılması gereken ilk şey çöküşün fark edilerek ne anlama geldiğini kavramak ve bu kavrayışla sonuçlara varmaktır(Blackham, 2005, s. 38).

Nietzsche, Batı metafizik geleneğinin gerçekliğin değeri ile anlamını düşürdüğü, insanları ahlaki ve felsefi manada bir yabancılaşma, yozlaşma ve çöküşe sürüklemiş olduğu kanaatindedir. İnsanlığın temel içgüdülerinden, soylu değer yargılarından ve insanı insan yapan varlık bütünlüğünden uzaklaşması anlamına gelen çöküntü ve yabancılaşma, Hristiyanlığın insan ve dünya görüşüne dayanan Batı metafiziğinin sürü ahlakının bir sonucudur(Kuçuradi, 2016, s. 95). Nietzsche'ye göre sürü ahlakının temelinde bulunan ve ruhun ıstırabı ve boyun eğişini temsil eden Hristiyanlık bir hatalı bakışı ifade etmekte olup ortadan kaldırılmayı hak etmektedir(Nietzsche, 2019a, s. 45). Hristiyanlığı ve onun modern mirasçılarını hedef alan Nietzsche, kendi çağının nihilist bir çağ olduğunu dile getirir. Nihilizm kapiya dayandı: Tüm konukların en tekinsizi nereden geldi? diyerek nihilizmin haberini veren Nietzsche, nihilizmin köklerinin tek bir yorumda yattığını onun da Hristiyan ahlak yorumu olduğunu belirtir(Nietzsche, 2020b, s. 25). Nietzsche, nihilizmin teşhisini "Tanrı öldü" sözü ile yapmıştır. Hâkim ahlak geleneği ve onun çileci ideali Tanrı'nın ölümünün nedenidir(Nietzsche, 2000, s. 223). Nietzsche, Tanrı'nın ölümünü ilan ederken çağın mutlak bir sahipsizlik durumu içinde olduğunu, insanların mevcut durumla ilgili uzlaşmalarını sağlayacak her türlü kurtarıcı kuraldan yoksun kaldığını da belirtir(Megil, 1998, s. 67).

Nihilizm, en yüksek değerlerin kendi öz değerini düşürmesi ve neden sorusuna hiçbir yanıt verilememesi anlamına gelir(Nietzsche, 2020b, s. 27). Yani nihilizm dünyaya dair bir anlayış geliştirmemiz ve eylemlerimizi temellendirmemizi sağlayan metafizik ve ahlaki dilleri etkileyen bir durumdur. Bu yüzden hakikat, adalet, merhamet, hedef, birlik gibi kavramlarla krizin derinliklerine açıklık getirmek için kapsamlı bir biçimde hesaplaşmak gerekir. İnsanlara binlerce yıldır sunulan hakikat düşüncesinin içindeki boşluk ve çöküş artık net biçimde görülmektedir. Çünkü Tanrı ölmüştür. Tanrı'nın ölümü ile birlikte insanlık, varoluşunu anlamlandırdığı geleneksel, metafiziki, ahlaki yapıyı yitirmiş ve dünyayı yorumlamak, yaşama anlam katmak insanlar için bir açmaz olmuştur. Ancak nihilizm, insana toplumsal varoluş, hedef ve ereklerini yeniden düşünme fırsatı vermektedir. Nietzsche için nihilizm sorunu üzerinde düşünmek ve nihilizmin üstesinden gelmek ancak değerlerin yeniden

değerlendirilmesi ile mümkün olacaktır. Bu ise her insanın baş edebileceği bir şey değildir(Pearson, 2011, s. 24).

Nietzsche, zayıflığın, bitkinliğin, çöküşün en ünlü biçimleri olarak Budizm ve Hristiyanlığın nihilist dinler olduğunu düşünür. Budizm'in hiçliği istemenin en büyük örneği olması ve Hristiyanlığın Tanrı ve öte dünyaya yüksek değerler atfetmesinden ötürü Nietzsche, bunlara hayal mahsulü, uydurma gözü ile bakar. Bu dinlerin dünyayı yorumlama şekilleri artık inanırlılığını yitirmiştir. Nietzsche için teolojide kilise babaları tarafından benimsenen, felsefede Platon'dan Kant'a ve Hegel'e kadar devam edegelen ahlaksal dünya görüşü, organizmanın biyolojik geçerliğine ve yaşama düşmandır(Baykan, 1989, ss. 70-71). Nietzsche'ye göre filozofların ve din adamlarının binlerce yıldır kullandıkları her ne varsa hepsi birer mumyadır. Gerçek olan hiçbir şey onların elinden canlı kurtulmamıştır. Onlar tapındıkları şey dışında her şeye karşı ölümcül bir tehlike olmuşlardır. Bu anlamda onların ahlakı da mumyalaştırma üzerine kurulmuştur. Ahlak, oluştan, tarihten, yaşamdan bir kaçış, duyulara inananların hepsini yadsıma ve kendisi gibi olmayanları damgalamadır(Nietzsche, 2019b, s. 29).

Dünyaya yönelik dinsel ve ahlaki anlayış biçimleri yaşama yönelik hınç dolu bir tutumun üzerine temellenmektedir. Hristiyanlığın yanı sıra hem Platoncu hem de Kantçı metafizik gerçeklik alanını hakiki olan gerçek dünya ve değersiz addedilen görünür dünya olarak iki dünya teorisi üzerine inşa eder(Pearson, 2011, s. 59). Nietzsche, Hristiyan'ca ve Kantça bir yaklaşımla dünyayı gerçek ve görünür olarak bölmenin yozlaşmış bir iddia olduğunu ve çökmekte olan bir yaşamın belirtisi olarak açığa çıktığını düşünür. Çökmekte olan bu iddia, içgüdülerin, oluşun ve yaşamın dini kurallar, akıl ve ahlaki değerler uğruna görmezden gelindiği karamsar bir tutumdur(Nietzsche, 2019b, s. 33). Bu karamsar tutumun izini süren Nietzsche, Sokrates'ten sonra felsefede temel eğilimin, ideal bir dünya kurmak suretiyle oluşun arkasında kalıcı bir töz, değişmeyen bir varlık dünyası aramak olduğunu söyler. Akıl ve düşünme yoluyla oluşun arkasındaki varlığın bilgisine, hakikate ulaşabileceği sanılmıştır. Ancak Nietzsche için hakikat, töz gibi kavramlar uydurmaz. Batı felsefesinde akıl ve düşüncenin bedeninin fizyolojik bir işlevi olduğu unutulmuş, özerkleştirilmiştir. Akılın özerkleştirilmesi özne nesne ayrımı yapılmasına yol açmış ve akıl, kendi ürünleri olan nesne, nesnellik, amaç, Tanrı, varlık gibi kavramlara kendini tutsak etmiştir(Özlem, 2014, s. 112). Ne pahasına olursa olsun ussallık düşüncesi, ussallığın ilahlaştırılması tüm tutkuların ve içgüdülerin yok sayılmasına neden olmuştur. Nietzsche'ye göre onların kurtuluş olarak gördükleri ussallık aslında yozlaşmanın başka bir ifadesi durumundadır. Tek yönlü bir bakış benimseyerek sadece akli veya ruhu ön plana çıkarıp metafiziksel varsayımlar için yaşamın tüm yönlerini olumsuzlayan Batı metafiziği yozlaşmanın formülüdür(Nietzsche, 2019b, ss. 25-26). Yaşama karşı nefret duygusuyla hâkim ahlakı benimseyen insanlar, kayıtsızlığın, endişesizliğinin tadını çıkarmak için cehaletlerini nasıl korumaları gerektiğinin yolunu bulmuşlardır. Hakikat istemi için acı çeken ahlaki kabulleri ile insan, hep daha yüce tinsellik maskesi arkasında kendi benliğine yabancı hale gelmişlerdir(Nietzsche, 2011, ss. 41-42).

Nietzsche, yüzyıllar boyunca insanın içine ahlak tarafından ihtiyaçlar yerleştirildiğini düşünür. İnsanın yaşama tahammül etmesini sağlayan değerler sanki bu ihtiyaçlara bağımlı gibi gösterilmiştir. Ahlaklılıkla terbiye edilmiş insan hayata tutunabilmek, var olabilmek adına ahlaka sarılmıştır. Benimsediği ahlakla kendine güvenli bir alan yaratan ve kendisi dışındaki her şeye karşı çıkan insandaki kin duygusu ise çöküşün ana nedeni olmuştur(Nietzsche, 2020b, s. 28). Yeryüzü lüzumsuzluklarla dolup taşıdığını düşünen Nietzsche için kendilerinin ve varoluşun yalnızca tek bir yüzünü görenler, yaşamın yanlışlığını ortaya koyduklarını zannederek hatalı bir tavır içine girmişlerdir. Yapmalısın ve kabul etmelisin benzeri zorunlu kurallarla erdem öğretileri, insanı adeta yok etmiş, öldürmüş ve yaşamla bağlarını koparmak istemiştir(Nietzsche, 2018, ss. 38-39).

Nietzsche'ye göre insanların küçültülüp birbirlerine eşit duruma getirilmesi çağın en büyük tehlikesini oluşturur çünkü bu bir bıkkınlık durumunun doğmasına sebep olur. Çağın içinde bulunduğu duruma bakıldığında daha büyük olmak isteyen hiçbir şey bulunmamaktadır; her şey hep daha beter olana daha aşağıya, daha kaygısız, daha hastaya, daha eşit olana, daha akılcı, daha Hristiyan olana doğru gitmektedir. Nietzsche bunun bize Batı'nın yazgısının yattığı temeli ve iyi ile kötünün kaynağını gösterdiğini söyler. Bu ise insana duyulan korku ile birlikte ona olan sevginin, umudun, saygının

yitirilmesine neden olur. Bu çöküş çağı, zayıf sürü insanı ahlakının hüküm sürdüğü bir çağ olup, bu yüzden de insana karşı bir bıkkınlığı ve bir çıkmazı niteler(Nietzsche, 2013, s. 58). İnsanın değerden düşürüldüğü, yaşamda istencin yadsındığı ahlak aracılığıyla yaşam, çökmekte, gücü tükenmekte olan, yorulan ve suçlanan bir hale getirilir; işte bu gerileme içgüdüdür(Nietzsche, 2019b, ss. 42-43). Ahlaki değerlerin hep en yüksek şey olarak görüldüğünü ve bu doğrultuda bir dünya tasavvuru geliştirildiğini düşünen Nietzsche, iyi ve kötünün kaynağı olan ahlaka ilişkin soruşturmasına köle ve efendi olarak ayırdığı insanı ele almakla başlar.

Köle ruhlu insan, doğuştan gelen soyluluktan yoksundur. Onun tek yaptığı şey kendinden önce belirlenmiş olan ahlaka boyun eğmektir. Soyluluktan yoksun olmasından ötürü köle ruhlu insan yığın olmaya yakındır(Nietzsche, 2017b, s. 55). Sürü insanı itaat eder ve yalnızlıktan kurtarır, kendine yığın içinde güvenli bir alan yaratıp rahatlar. Diz çöker ve hâkim ahlakın tüm değerlerini, iyi ve kötülerini yüklenmek ister. Köle ruhlu insan tüm ağır şeyleri alır sırtına ve çölde koşturan deve gibi kendi çölünde koşturur(Nietzsche, 2018, ss. 19-20). Nietzsche, insanın var olduğu tüm zamanlar boyunca insan sürülerinde var olduğunu söyler. O buyuran kişi tarafından kulaklarına bağırılan her şeyi kabul eder. İnsanın boyun eğmesi ve kendine buyrulmanı yapması sürü içgüdüünün miras alınmasından kaynaklanır(Nietzsche, 2011, s. 110). Bunun yanı sıra bu içgüdüü miras alan kişiler tarihsel ve toplumsal alışkanlıkları ile inançlarına dayalı olarak tüm temel hak ve özgürlüklerinden mahrum edilseler dahi "kutsal devlet" anlayışının zarar görmemesi adına sessizliklerini korurlar. Her şeye rağmen sessizliğini koruyan bu güruh Nietzsche'nin ifadeleriyle taptıkları "bu yeni put" uğruna kendilerini feda etmeye hazır durumdadır(Can, 2022, s. 253). Sürü insanı, yürürlükte olan duyguyu benimseyerek yaratıcılıktan uzak olan ve alıcı durumunda olduğu bir pasiflik içindedir. Kabul ettiği yargının tarafsızlığı ve soğukkanlılığı içinde olan sürü insanı, yeni bir kanun yaratmaktan, kendini ve başkalarını yönetmekten ziyade yönetme korkusuyla mevcut kanuna uyar. Tepki vermektense boyun eğmek ona daha cazip gelir. Bu çoğunluğun kendini bulduğu, uyum sağlayarak güvende hissetme tarz ve tavidir. Sürü içinde hiçbir zaman yalnız olmayan insan, burada diğerleri ile eşit durumdadır ve memnuniyet içindedir. Onun güvensizlik duyduğu şey istisnalardır; sürü insanı için istisna olmak bir suç olarak tecrübe edilir(Nietzsche, 2020b, ss. 201-202). Sürü insanının tehlike olarak gördüğü istisna olan insan asil, efendi, sağlıklı, trajik, üstinsandır.

Üstinsan, realiteye zamanını yöneten ahlakın gözüyle bakmayan, realiteyi olduğu gibi gören insandır(Kuçuradi, 2016, ss. 68-69). Soylu insan kendini belirleyen, kendi yolunu kendi seçim ve düşünceleriyle yaratan ve onaylanma gereksinimi duymayan insandır. O şeylere değer veren, yargıda bulunan ve değer yaratandır. Onun ahlakı kendi kendini yücelten ahlaktır. Soylu insan kendisiyle gurur duyar, kendi gücünün farkındadır, kendine inanır ve kendisiyle övünür. O yaptıklarını birisi ona buyurduğu için değil, kendisi öyle olmasını istediği için yapar. O davranışlarını istediği gibi, iyinin ve kötünün ötesinde şekillendirir, onun yaptıkları kendi yaratımlarıdır(Nietzsche, 2011, ss. 192-193). Yaratıcı olan soylu ruh, beden ve içgüdülerin öneminin bilincindedir. O kafasını göksel olanın kumuna artık gömmemeyi aksine, yeryüzüne anlam vererek hayatı özgürce yaşamayı ister. Yeryüzünün anlamından söz eden sağlıklı insan bedeninin duru ve dürüst sesini dinlemeyi önemser(Nietzsche, 2018, ss. 26-27). Soylu insanın mutluluğu kendisi içindir. Soylu için etkin olmak mutluluğun bir parçasıdır. Soylu insan kendine güvenerek çocuksu masumiyet ve temizlikle gönlü açık bir biçimde yaşarken, köle ruhlu hınç duygusunun insanı kendine karşı ne gönlü açık ne çocuksu ne dürüst ne de yapmacıksızdır. Düşüncelerini açık bir biçimde ortaya koyan, yaratıcı, bedene ve içgüdülere önem veren, yaşamı olumlayıp oluş içinde yaşayan, tek başına kalabilen ve tüm zorluklarla mücadele edebilen soylu insanın ruhunda örtük hiçbir taraf yoktur. Soylu insanın aksine sürü insanının ruhu şaşkınlık, saklı yerleri, arka kapıları, gizli yolları sever; örtülmüş olan her şey onu çeker(Nietzsche, 2013, ss. 52-53). Hınç duygulu sürü insanının yüce ruhlu soylu insandan sayıca fazla ve daha kurnaz olmasına karşın soylu insan daha düşük seviyedeki insandan korkusuzluğu, yaşamın ona getirdiği tehlike ve talihsizliklerle mücadele etmeye hazır oluşuyla ayrılır(Nietzsche, 2020b, s. 167). Nietzsche'ye göre insanlar arasındaki farklılık olaylara bakışlarında, olayları görme ve değerlendirme biçimlerinde açığa çıkar. Yani gerçekliği değerlendirme tarzı olarak ortaya konulan ahlaki düşünce, iki farklı insan tipinin eyledikleri ve meydana getirdikleriyle oluşmaktadır.

3. KÖLE– EFENDİ AHLAKI VE ELEŞTİRİSİ

Nietzsche'nin ahlaka yönelttiği eleştiri çalışmamızın temeli olan iyi ve kötünün kaynağına ilişkin eleştiriyi oluşturmaktadır. İyi ve kötünün kaynağının belirlenerek yaşanan problemlerin merkezine hâkim ahlak anlayışlarının kusurlu bakışlarını oturtmak Nietzsche'nin felsefesinin odağı durumundadır. Ahlaka dair incelemeleri Nietzsche'yi köle ve efendi ahlakı olarak adlandırdığı iki ahlak anlayışına yönlendirir.

Köle ahlakı, sürü insanının, moralli insanın, olayları sürü içgüdüleriyle, sürünün faydası doğrultusunda değerlendirmesiyle ortaya koyduğu katı bir biçimde belirlenmiş ahlaki değer yargılarının bütünüdür. Efendi ahlakı ise soylu kişinin kendi varlık şartına dayanan düşünceleri, kendi başarıları ve olayların doğal değerlerini görerek yaptığı değerlendirmeleri ile şekillenir. Bu iki değerlendirme tarzı, yani iki ayrı insan tipi bir arada bulunup yan yana yaşarlar ve birbirleriyle çatışırlar(Kuçuradi, 2016, s. 84). Nietzsche felsefesindeki iyi- kötü kavramsallaştırmasının temelinde asil- kötü ayrımı bulunmaktadır. Farklı insan tiplerinde ve onların dillerinde iyiye yüklenen anlamın değişiklik gösterdiğini düşünen Nietzsche için asil olanın değerlendirmesi iyidir. İyi olan ruhça soylu, asilzade, ruhça yüksek ve ruhça ayrıcalıklı olandır. Kötü ise hasta, bayağı ve alçak olanın ifadesidir(Nietzsche, 2013, s. 43). Şeylere özgün isimler veren asil, güçlü, cesur, alçak olanlar hem isim verme hakkını kullanan hem de bunu hak etmiş olanlardır. Bu yüzden aristokratik değer yargıları Nietzsche için iyi değer yargılarıdır(Berkowitz, 2003, s. 119).

Farklı algılama biçimleriyle olayları, yaşamı gören ve değerlendiren köle ve efendi arasındaki en büyük farklılık onların aktif ve reaktif güçle belirlenmesidir. Kendisine miras kalanla yetinen ve moral değerleri hazır bir biçimde bulup onlara boyun eğen köle ahlakına güç reaktif güç vücut verir. Sürekli yaratım içinde olan ve yaşamı olumlayan efendi ahlakı ise aktif güçle karakterize olur(Küçükalp, 2010, s. 46). Nietzsche, aktif, kapsayıcı insanın aktif olmayan edilgen insana göre adalete daha yakın olduğunu düşünür. Aktif ve yaratıcı insan her çağda daha güçlü, daha cesur, daha soylu, daha özgür ve vicdanen daha rahattır. Bunun aksine vicdan azabını öç alma duygusunun insanı icat etmiştir(Nietzsche, 2000, s. 169).

Efendi ahlakı, kendine zafer kazandırmış bir biçimde yaşama, oluşa evet demekle gelişirken, köle ahlakı dışta olana, farklıya, kendi gibi olmayana hayır demektir(Nietzsche, 2013, s. 51). Sürü, itaat edip boyun eğdiği ahlaki yasa ve değer taklidinden başka hiçbir değer yargısının beğenilmesini istemez. Çoğunluğun azınlığa, sıradan olanın nadir olana, zayıf olanın güçlü olana karşı savaşında güçlü kişinin zayıflara karşı davranışları kötü addedilerek damgalanır(Nietzsche, 2020b, s. 237). Sürünün ahlaki değerleri, kendisi gibi olmayan veya ahlak dışı olan insanları ezmek için ellerindeki tek güçtür. Bundan dolayı sürü tek silahı olan ahlaka kutsal denilebilecek bir bağla sarılır ve kendine zarar verebileceğini düşündüğü her şeye karşı savaş açar; çünkü sürüyü ayakta tutan tek şey ahlaktır. Çoğunluğun azınlığa karşı mücadelesinin bir sonucu olan bu savaşın en ince dağıtma yollarından birisi; iddiası olan, yaratıcı seçkin insanları zayıf ve kötü olarak göstermektir. Nietzsche'ye göre sürü kendi değerlendirme tarzının devamını ancak bu şekilde sağlar ve bu sürünün güç istencidir(Kuçuradi, 2016, s. 31). Pek çok ülke, sayısız halk gören Zerdüş, birçok halkın iyisini ve kötüsünü keşfetmiş ve yeryüzünde iyi ve kötünden daha büyük bir güç bulamamıştır. Hiçbir halk değer biçmeden yaşamamıştır. Her halkın üstünde iyiliklerin yazılı olduğu bir iyiler levhası asılıdır. Zerdüş'e göre bu, halkın zaferlerinin levhasıdır; bu onun güç isteminin sesidir(Nietzsche, 2018, s. 52). Güç istemi dünyadaki her şeyin karakterini oluşturan, etkileyen ve kendisinde bu tür etkilerin sonucu olan etkinliktir. Ona göre, sürü insanının alçak olan daha yücedir, doğal olmayan daha yücedir, vasat olan daha yücedir gibi iddiaları ahlaklılığın tarihinde kölelerin, ezilenlerin, hastaların ve kendinden dolayı acı çekenlerin, kendileri lehine olan değer yargılarını yerleştirmeye çalışmalarının yani onların güç istencinin ifadeleridir(Nietzsche, 2020b, s. 268). Sürünün itaat ederek kurallarına koşulsuz boyun eğdiği ahlak güç isteminin görünümüdür. Sürü güç elde etmek için topluluk içgüdüleriyle hareket edip kendi iyi ve kötülerini belirler.

Zerdüş, nerede bir canlı gördüysem orada güç istemini gördüm; hizmet edenlerin muradı bile efendi olmaktı diyerek insan ilişkilerinin güç ilişkilerine dayandığını gösterir(Nietzsche, 2018, s. 111).

Ancak Nietzsche, güç istencindeki ayrımın iyi yapılması gerektiğinin altını çizer. Güç duygusunu kazanmak isteyen biri her yolu dener ve hiçbir fırsatı kaçırmaz. Fakat güç duygusuna sahip olan çok seçici davranır, o kişinin soylu bir zevki vardır ve ender olarak memnun olur(Nietzsche, 2021, s. 208). Nietzsche için güç istenci ne gözünü dikmek ne de almak anlamına gelir, o yaratmak ve vermektir. Güç, istencin neyi istediği ile değil, istençte kimin istediği ile ilgilidir. Kuvvetin aktif ya da pasif olması güç istencinin iki yönü olduğunu gösterir. Bir kuvvet güç istenciyle emreder ama diğer kuvvetin itaat etmesi de güç istenciyle gerçekleşir(Deleuze, 2016, ss. 32-33). İtaat ederek güç elde eden sürü insanı hastalıklı bir tutum içindedir. Sürü insanı bu tutumu bulaştırarak galibiyet elde etmeye çalışır bu ise yozlaşmaya sebep olur.

Yozlaşmanın kaynağında insanların tek bir ahlakı geçerli temel olarak görüp tüm hayatlarını bu ahlakın kuralları ile belirlemeleri ve böyle olmayanlara da öfke duyan yobaz bir anlayışı benimsemeleri bulunmaktadır. Nietzsche'ye göre çağ, sürünün isteklerine izin veren, arka çıkan bir dinin yardımıyla siyasal ve toplumsal kavramlarda bile sürü ahlakının gittikçe belirginleşen anlatımının bulunduğu bir noktaya gelmiştir. Nietzsche'nin belirlediği üzere sürü ahlakının temel odağını oluşturan Hristiyanlık, Hristiyanlığın mirası olarak Batı metafiziğindeki modern demokratik hareket, sosyalizm gibi uzantılar insanları sürülere, kitleler içinde olmaya, toplu olana bağlılığa inandırarak herkesle birleştirmeye çalışır(Nietzsche, 2011, ss. 114-115). Nietzsche'ye göre kendisini Hristiyanlık, Schopenhauer felsefesi, Platon felsefesi, Kant felsefesi, sosyalizm gibi sürü ahlakının yansımaları olarak gösteren tehditkâr öğeler yaşama karşı alttan alta öç güden yozlaşmış içgüdülerdir(Nietzsche, t.y, s. 55). Keyfi bir yasaya boyun eğip, kendi dışındakilere de benden farklı olmamasın duygusuyla yaklaşan sürü ahlakı insanları kendilerini özgür zannederler. İster yönetimde ister ikna etmede olsun ister sanatta isterse ahlakta olsun olan her şey sadece keyfi yasaların zorbalığı ile gelişmektedir. Bu bakış insanların ruhlarının uzun süre tutsak edilmesine, düşünce iletiminde kilisenin ya da sarayın yönlendirdiği biçimde düşünmelerine, tinsel istemeye olup bitenleri bir Hristiyan kalıbı içinde yorumlamalarına yol açmıştır. Nietzsche, Hristiyan ahlakı ve ahlak yorumlarıyla ruhun eğitildiğini düşünür. Kölelik, ruh disiplininin ve şartlandırılmasının kaçınılmaz aracıdır. Her ahlak ise özgürlükten nefreti öğreten, kafalara sınırlanmış ufukların ve en yakın ödevlerin gerekliliklerini kazıyan bir doğadadır(Nietzsche, 2011, ss. 102-103).

İnsanların hayatlarına yön veren sürü ahlakında Nietzsche'nin kabul edemeyerek karşı tavır aldığı şey Hristiyanlığın tercih etmiş olduğu tek yol düşüncesidir. Nietzsche'ye göre perspektifimizi daraltan ve böylece hayat ve büyüme koşulu olarak ahmaklığı öğreten Hristiyan ahlakının bilgi istemi aslında bilgisizlik istemi ile bağlantılıdır. Hayatı olumsuzlayan Hristiyanlık, gelecekteki nesnellığı için gerekli sürü zihnini hazır etmiştir(Nehames, 2016, s. 83). İnsanlık sürü ahlakıyla belirlenmiştir. Nietzsche; Tanrı, ruh, erdem, günah, iyi, ahiret, hakikat gibi kavramların tümünün sürü ahlakıyla belirlenmiş olan yalanın tezahürleri olduğunu söyler. Ama insan doğasının büyüklüğü, onun tanrısallığı bu kavramlarda aranmıştır. En zararlı insanlar güçlü, yüce insanlar sayılmış ve insanlara hayatın temel meselelerini küçümseme öğretilmiştir(Nietzsche, t.y, ss. 40-41). Hristiyanlık belirlediği kurallara uymayan yüce ruhlu insana karşı bir savaştır. Hristiyan ahlakıyla üstinsanın en temel içgüdüleri yasaklar altına alınır. Böyle yaparak Hristiyanlık bütün güçsüzlerin, düşününlerin, iyi yetişmemişlerin tarafında yer alır. Güçlü yaşamın koruyucu içgüdülerine karşıtlığından bir ideal çıkaran bu ahlak, insanlara düşünselliğin en üst değerlerinin günahkarlık, sapkınlık, ayırma olduğunu öğretmiş ve en güçlü yapıda olanların bile akıllarını yozlaştırmıştır. Barış, nesnel doğrular ve yüce kurallar, modern Evet ve Hayır'ın tüm erdemli kirliliği insanlığı hasta etmiştir. Hasta eden, modernlik ve dinin sürü ahlakıdır(Nietzsche, 2017a, ss. 10-11).

Nietzsche, Hristiyan inancının bir özveri olduğunu ifade eder. O bütün özgürlüklerden, kibirden, ruhun kendine güveninden fedakârlık yapar ve boyunduruk altına sokar. İnanç ve ahlaki belirlenimlerle ruhun boyunduruk altına alınması ruha inanılmaz bir acı verir(Nietzsche, 2011, s. 62). Güçsüzlerin iyiliğine ve ruhun boyunduruk altına alınmasına Matta 5: 3-5'te şöyle söyler: "*Ne mutlu ruhta fakir olanlara; çünkü göklerin melekutu onlardır. Ne mutlu yaşlı olanlara; çünkü onlar teselli edilecekler. Ne mutlu halim olanlara; çünkü onlar yeri miras alacaklar.*"(Kitabı Mukaddes: İncil, 1988, s. 4). Benzer bir ifade de Luka 6: 20-21 de geçmektedir. "*...Ne mutlu size fakirler; çünkü Allah'ın melekutu sizindir. Ne*

mutlu size şimdi aç olanlar; çünkü tok olacaksınız. Ne mutlu size şimdi ağlayanlar; çünkü geleceksiniz."(Kitabı Mukaddes: İncil, 1988, s. 64). Mezmurlar 34: 18; "Rab yüreği kırık olanlara yakındır ve ruhu ezilmiş olanları kurtarır." der (Kitabı Mukaddes: Tevrat, 1988, s. 558). Dinin ve ahlakın boyunduruk altına aldığı ve itaat ettirdiği sürü insanı için yalnızca sefiller iyidir; yalnızca yoksullar, güçsüzler, hastalar, acı çekenler dindardır. Yalnızca böyle olanlar Tanrının övgüsüne layıktır. Bunun dışında kalan soylular ve güçlüler ebediyen zalim, iç karartıcı, hırslı, doyumsuz, Tanrısız, ebediyen uğursuz, lanetlenmiş olanlar olarak değerlendirilir. Hristiyanlıkla belirlenen köle böyle bir değerlendirmeye kendinden olmayana bir başkaldırı ve kendi değer yargıları ile kendi gibi olanı yücelten bir tutum belirlemiştir. Nietzsche, bu tutum ile kölenin iki bin yıl boyunca hâkim olduğu bir zafer kazandığını söyler(Nietzsche, 2013, s. 48).

Sürü ahlakı, hâkim olduğu pek çok şeyin Hristiyan'ca yorumlanmasına yol açmıştır. Başka türlü düşünenlere karşı nefret, diğerine karşı beslenen gaddarlık Hristiyanca'dır. Yeryüzünün efendilerine, soylularına karşı düşmanlık ve gizli rekabet, bedeninin geri planda bırakılıp yalnızca ruhun önemsenmesi Hristiyanca'dır. Gururdan, cesareten, özgürlükten, zihnin açık seçikliğinden nefret etmek Hristiyanca'dır. Duyguların yol açtığı sevinçten, neşeye sebep olan her şeyden, yaşamın oluşundan ve olumlanmasından nefret Hristiyanca'dır(Nietzsche, 2017a, s. 27). Yaşamın inkârı ve öte dünyaya yüzünü dönme düşüncesi Koloselilere 3: 2 şu şekilde ifade edilir: "Yeryüzünde olan şeylere değil, yukarıda olan şeyleri düşünün."(Kitabı Mukaddes: İncil, 1988, s. 209) ve Matta 6: 19-20 "Yeryüzünde kendinize hazineler biriktirmeyin ki orada güve ve pas yiyip bozar ve orada hırsızlar delip girerler ve çalarlar. Fakat kendinize gökte hazineler biriktirin ki orada ne güve ne pas yiyip bozar ve orada hırsızlar ne delerler ne de bozarlar." der (Kitabı Mukaddes: İncil, 1988, s. 6).Hristiyanlık, içgüdülerine karşı cephe alarak yaşama karşı ölümüne düşmanlık içinde olup öte dünyaya önem vermiş, yeryüzündeki güçlü olan her şeyi kutsal olmayan, dünyevi, günah diye reddetmiştir(Nietzsche, 2017a, s. 35). Ruhun tüm dürüstlüğüne, tüm yüceliğine, ruhun tüm disiplinine, tüm içten ve ince insanlığa ölümcül düşmanlığın vücut bulması olarak kilise, Hristiyanlığın, barbarlığının ifadesi olarak güce kavuşmuş ve bu güçle insanların davranışları üzerinde etkili olmuştur. Nietzsche'ye göre artık kilisenin doğayı ve tüm doğal değerleri değersizleştirmeye davet eden, var olan en beter kalpazanlık olduğunu anlaşılmıştır. Rahip en tehlikeli asalak türü, yaşamın en gerçek zehirli örümceğidir. Nietzsche, öbür dünya, mahşer günü, ruhun ölümsüzlüğü gibi kavramların tümünün yalnızca rahibin efendi olmak ve efendiliğini sürdürmek adına kullandığı işkence araçları olduğunu ifade eder. Nietzsche, iki bin yıldır Hristiyanlık olarak bilinen şeyin aslında psikolojik bir kendini yanlış anlama olduğunu söyler. Bütün zamanlarda inanç ve ahlaki değerler, insanların içgüdülerinin arkasında kendi oyunlarını oynadıkları bir örtüden ve bir görünümünden başka bir şey değildir. Hristiyan tasarım dünyasında gerçekliğe ucundan dahi dokunma diye bir şey yoktur, kurmaca bir yapı söz konusudur(Nietzsche, 2017a, ss. 47-48). Nietzsche, sürü insanının sersemletici Hristiyanlıktan memnun olduğunu söyler. Onun ne mücadele etmeye, ne cesaret etmeye, ne yalnız başına kalmaya, ne derin düşüncelere dalarak kendini hor görmeye, ne insanın değersizliğine inanmaya, ne de ıstırap dolu duygulara gücü vardır(Nietzsche, 2020b, s. 177). Sürü ahlakında insan, kendini kandırmak, yaşamın zorluklarından kaçmak ve güvenli bir ortam oluşturmak için başkalarının ona uygun gördüğü sözde özellikleri sürekli düzene sokan veya ortaya çıkaran vitrinler gibidir. İnsanın kendini duyarlı gösterebileceği hiçbir fırsatı kaçırmamasının soylu olmayan bir alışkanlık olduğunu düşünen Nietzsche, insanın bunu merhamet, sevap elde etme, iyi görülme ve kendini izleyenlerden takdir alma keyfini elde etme uğruna yaptığını söyler(Nietzsche, 2021, s. 217). Bu konu ile ilgili olarak Matta 19: 21'de şu ifade kullanılır: *Eğer kâmil olmak istersen git nen varsa sat ve fakirlere ver böylece göklerde hazinen olacaktır ve gel benim ardımca yürü.*"(Kitabı Mukaddes: İncil, 1988, s. 21). Sürü ahlakında acıma, gönül alan yardımsever bir el, sıcak bir yürek, sabır, merhamet, alçak gönüllük ve dostluk övülür, çünkü tüm bu erdemler sürü insanının varlığın baskısına dayanması için yararlı niteliklerdir. Bundan ötürü Nietzsche, köle ahlakının aslında bir yarar ahlakı olduğunu savunur(Nietzsche, 2011, s. 194).

Nietzsche'ye göre metafizik varsayımları insanlar için değerli, önemli, zevk verici kılan ve böylesi varsayımların ortaya çıkmasına neden olan şey hata ve kendini aldatmadır. Bütün bilgi yöntemlerinin en kötüsü insanlara inanmayı öğretmiştir. Bu yöntemlerin en kötüsünün tüm dinlerin ve metafiziğinin

temelinde bulunduğunu düşünen Nietzsche, mutluluğun, kurtuluşun ve yaşamın bu uydurma kötü kural ve yöntemlerle elde edilemeyeceğini ileri sürer(Nietzsche, 2019a, s. 28). Batı metafizik düşüncesi ve sürü ahlakında ahlaklı olmak uzun süre önce kurulmuş olan geleneğe itaat etmek anlamına gelir. Burada önemli görülen ahlakın belirlediği kurallara boyun eğmektir. Miras alınan şeye itaat ederek onu uyan insan iyi olarak adlandırılır. Böyle yapan insanın iyi olarak değerlendirilmesi demek onun bir şey için iyi olması anlamına gelir. Hayırseverlik, merhamet, komşuyu sevme sempatisi miras alınan ahlaka uygun olduğu için ya da gelenekler açısından yararlı olduğu düşünüldüğü için iyi olarak adlandırılır. Kötülük ise ahlaki olmama, geleneğe aykırı davranma, akla ne kadar yatkın veya aptalca olursa olursun geleneğe karşı olma, ona karşı direnme olarak nitelenir. Sürü ahlakında insanların ahlaki olan ile ahlak dışı olanı yani iyi ile kötüyü ayırt etmek için kullandıkları temel, geleneğe veya yasaya bağlanma ve ondan kopmadır. Nietzsche kanaatinde her batıl gelenek bizi ahlaki olanın temeli olarak bir geleneği takip etmeye zorlar. Sürü ahlakında insanın kendini bu gelenekten koparması tehlikelidir; çünkü Tanrılar kendi ayrıcalıklarına yöneltilen tüm küfür ve saldırılar için insanı veya toplumu cezalandırır. Geleneğe yani ahlakın yasalarına gösterilen saygı kuşaktan kuşağa aktarılır, gelenek kutsal hale getirilir ve insan üzerinde korkuyla merak karışımı bir saygı uyandırır(Nietzsche, 2019a, ss. 87-88). Ancak Nietzsche'ye göre ahlaki olay diye bir şey yoktur, sadece olayların ahlaksal yorumu vardır(Nietzsche, 2011, s. 85). Seçimlerin estetik zemin üzerinde özgür yaratıcılık fikri ile tayin edilmesi gerektiğini söyleyen Nietzsche, verili olana teslim olmanın en büyük hata olduğunu düşünür. Bunu yaparken Nietzsche'nin temel itirazı ahlaki kodların taşlaşmış olmasındır. Taşlaşırılan ve kod olarak aktarılan ahlak, tek bir doğru yol çizip insanların buna itaat etmesini bekleyerek insanları sürüleştirir, insanların kendi başlarına yeni bir şey yaratmalarına mâni olur ve sebepsiz, hesapsız, bahanesiz davranışlarda bulunarak yaşama dair farklı yorumlar ortaya koymaya çalışan insanı engeller(Megil, 1998, s. 64). Bunun için Nietzsche, ahlaklılığın dünyadaki diğer her şey kadar ahlaksız olduğunu, ahlaklılığın kendisinin bir ahlaksızlık şekli olduğunu vurgular. Yani bir erdeme salt ahlaksızlıkla güç kazandırılmaktadır(Nietzsche, 2020b, s. 217). Nietzsche düşüncesine göre ahlaklı olmak, ahlakla terbiye edilmektir. Terbiyeli kalmak için gerekçelere ihtiyaç duyan sürü insanına göre ahlaklılık mutsuzluğa, umutsuzluğa, yalnız başına kalmaya ve güçsüzlüğe karşı bir kalkan vazifesi görmektedir.

Nietzsche için ahlaki kurallara boyun eğip itaat ederek kendine sessiz kalma sonucunda ortaya çıkan kötü alışkanlık bir neden değil bir sonuçtur. Dejenere olmuş insanı normal insan olarak kabul eden hâkim sürü ahlakı hayırseverlik, merhamet, masumiyet gibi erdemlerle evrensel varsayımlarını kutsallaştırmaya çalışır. Bu ise insanın değerini düşürür ve onu bir ideale indirger(Nietzsche, 2020b, ss. 229-230). Nietzsche'ye göre bu ahlaksal savurganlar, asıl olanın kendine egemen olma ve kendini aşma olduğunu bilmeyenler, merhametli ve iyi niyetli ahlakı yüceltirler(Nietzsche, 2020a, ss. 36-38).

Ahlakı yücelterek insanların olaylar karşısında vereceği tepkileri sınırlandıran hakim ahlak, iyi diyerek tartışmasız olarak kabul ettiği zorlayıcı ödevlerin önemini vurgular ve sürünün bu ödevleri gerçekleştirirken kendilerini geliştirmelerini ve dönüştürmelerini engeller(Nietzsche, 2020a, s. 37). Nietzsche'ye göre çileci ahlakın insanları, eylemlerini iyi göstererek göklere çıkarma eğilimindedir(Nehames, 2016, ss. 167-168). İyiyeye ulaşmak için gözlerini cennete dikenler, görünür dünyayı, yaşamı ve kendi kendini yadsıyan çileci ahlakı yüce bir ideal olarak sunmuşlardır. Yoksulluk, alçakgönüllülük ve ruh temizliğine çok büyük önem veren çileciler her zaman bir ahlakın, bir felsefenin ya da bir dinin uşakları olmuştur. Bu yolda acı çekmek bile onların tek hazı olmuştur(Nietzsche, 2013, s. 137). Nietzsche'ye göre her acı çeken içgüdüsel olarak acısına neden olan bir kişi, bir suçlu arar, yani duygularını herhangi bir bahane ile üstüne boşaltabileceği canlı bir şey arar. Böylece duygularını boşaltarak hafifler, duygularını uyuşturur(Nietzsche, 2013, s. 147).

Yaşamı olumsuzlayan hınç duygusu içindeki sürü insanı, erdemler için mücadele etmeyi ve savaşmayı en yüce şey sayar. " Biz iyilik için yaşarız, ölürüz ve kendimizi kurban ederiz" diyen sürü ahlakı insanının yaptığı şey aslında yapmadan edemediğidir. Nietzsche için ahlak, insanlığın burnundan çekip götürmenin en iyi yolu olarak kullanılır. Yahudiler kendileri ile uyuşsun diye değerleri ters yüz ederler, Hristiyanlar her şeyin anlamıymış, ölçüsüymüş gibi davranırlar. Böylece yaptıklarını daima topluluk, iyi, adalet ve gerçeklik tarafına yerleştirirler. Nietzsche'ye göre bu tavır yeryüzünün görmüş olduğu gelmiş

geçmiş en yazgıcı büyüklük hastalığıdır(Nietzsche, 2017a, s. 57). Nietzsche açısından iyi olarak gösterilip temelinde olumsuzlama, itaat ve körü körüne inanma bulunan evcilleştirilmiş ahlak, kaygılandırıcı büyük bir sorundur. Ne Manu, ne Konfüçyüs, ne Platon ile Kant, ne de Yahudi ve Hristiyanlar ahlakın içindeki yalandan kuşkulandırlardır. Nietzsche, fark edilmesi gereken asıl şeyin insanlığı ahlaka uygun bir duruma getirdiğini söyleyen araçların temelde ahlak dışı olduğudur(Nietzsche, 2019b, s. 61).

Nietzsche ister sosyalizm ister diyalektik biçimde olsun hınç ahlaklarının tümünü varoluşa ölüm cezası veren kültürel bir kötümserlik olarak görür ve yaşamın içgüdülerine karşıt olmalarından ötürü doğa karşıtı ahlak olarak betimler. Nietzsche, bedeni ve içgüdüleri hor gören bir kültürün parçası olan hınç ahlakının modern toplumlarda da yaygın bir hastalık olarak devam ettiğini söyler(Küçükalp, 2019, s. 61). Hâkim sürü ahlakının tüm değerlerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini söyleyen Nietzsche, değerlerin dönüşümünü gerçekleştirmek için Tanrı'yı öldürmenin yeterli olmadığını dile getirir. "Tanrı'nın katili insanların en çirkindir." derken Nietzsche'nin söylemek istediği şey Tanrı'yı öldürerek insanların artık dışsal bir makama ihtiyaç duymaksızın kendisine yasaklanmış şeylerden kaçtığına da hala çirkinleşmeye devam ettiğidir. Bu bakımdan Nietzsche, felsefe tarihini insanın uzun süreli boyun eğişlerinin ve bu boyun eğişleri meşrulaştırmak için yöneldiği gerekçelerinin tarihi olarak yorumlar. Ona göre bu yozlaşma hareketi yalnızca felsefeyi etkilemeyip en genel anlamıyla oluşu, tarihin en temel kategorilerini dahi etkisi altına almıştır. Bundan dolayı Nietzsche'ye göre gerçek felsefe çağın hâkim ahlakına, temel düşüncelerine aykırı olmalıdır(Deleuze, 2016, ss. 30-31).

4. SONUÇ

Nietzsche'nin iyinin ve kötünün kaynağına ilişkin eleştirileri ahlak ve din eleştirisi üzerine konumlanmaktadır. Ahlak ve din insanı diğer canlılardan ayıran, onu ayrıcalıklı ve insani kılan yapı taşları olarak görülebilir. İnsanın nasıl bir insan olduğunu seçmesi üzerinde ciddi etkisi bulunan ahlak ve din gerçekten de Nietzsche'nin dediği kadar bir çıkmaz içinde midir? Ahlak ve din insana hiçbir özgürlük alanı bırakmamakta mıdır? Ya da ahlak ve din bireyselliği tümüyle görmezden gelerek insanı sürü haline getirdiği düşüncesi ne ölçüde doğrudur?

Badio, dünyanın etik bir çılgınlığa boğazına kadar batmış halde olduğunu söyler(Badio, 2013a, s. 11). Aşırılıkların ahlaki olanda yığılması ve kavramların bir fanatiklik derecesinde anlamlandırılarak yorumlanması taraflı ve eksik bir bakış geliştirmemize sebep olacaktır. Ahlaktaki aşırılıkların bizi çıkmaza sürüklediğini düşünen Nietzsche'nin ifadeleri dikkate değerdir ancak kendisinin de ahlak eleştirisi yaparken aşırılık girdabına kapılmış olduğu söylenebilir. Nietzsche'nin özgürlük ve bireysellik konusuna yapmış olduğu çağrı açıktır ama aşırı bireysellik konusunun günümüzde ciddi problemler doğurduğu da görülmelidir. Öteki ve aynı kavramları üzerine düşünüldüğü zaman Nietzsche'nin de öteki ve aynı kavramsallaştırmasını iyi ve kötü kavramları üzerinden yaptığı görülmektedir. Sürü ve üstün insan ayrımı iki keskin, karşıt grup olarak konumlandırılmakta ve öteki ile aynıya karşı alınan tavır sert bir biçimde ortaya konulmaktadır. Aynı zamanda Nietzsche'nin sürü insana yüklenen tüm eksiklikler ve sınırlılıkların gerçekten onları birebir yansıtan nitelikte olup olmadığı da bir tartışma konusudur. Ya da sürü insanına olumsuz bir anlam yüklenerek verilen merhamet, duygudaşlık, dostluk, alçak gönüllülük ve komşu sevgisi gibi erdemlerin tümüyle aşağılanması ve görmezden gelinmesi ne ölçüde hayata geçirilebilir veya geçirildiğinde bir kaos ve şiddet ortamı yaratmaz mı?

Tek bir düşünce üzerinden tüm hakikatin, doğruların açıklanmaya çalışılması içinde eksikliler barındıracaktır. Sadece akıl ya da sadece duygular ve arzular yoktur bunlar insanı oluşturan değerli parçalardır. Nietzsche, hâkim ahlakın bunun tam tersi bir tavır takınarak ideal olana ulaşmak için yargılar belirlendiğini ve ona sorgusuz bir biçimde uyulması gerektiğine sürü insanının ikna edildiğini düşünür. Ancak ahlakı sadece Nietzsche'nin dediği biçimde kavramak ne ölçüde doğrudur? Bir davranışın ahlaki olması özgür bir irade ve bilinci zorunlulukla içinde barındırmaz mı? Bazı ahlak anlayışlarının kusurlu oluşu ahlakı tümüyle kusurlu mu yapar? Bir dinin kurallarını benimsemek gerçekten de Nietzsche'nin dediği kadar tekdüze bir bakışla hareket etmek mi demektir? Tüm dinler insanı zincirlere vurup tümüyle bir köle haline mi dönüştürür? Nietzsche'ye göre ahlakı keşfeden, inanılan ya da inanılmış olan bütün değerlerin değersizliğini de keşfetmiş demektir. Nietzsche, ahiret

ve gerçek dünya kavramlarının mevcut görünür dünyayı, yeryüzünü değerden düşürmek için uydurulmuş olduğunu söyler. Ancak dinlerin görünür dünyayı tümüyle görmezden geldiğini söylemek ya da yaşamı olumsuzladığını belirtmek eksik bir ifade olarak yorumlanabilir.

Nietzsche, oluşu görmezden gelen sürü ahlakının öteki ile ilişkilerde hınç duygusuyla hareket ettiğini söyleyerek bunun kimlik ve farklılık tartışmalarına neden olduğunu ifade eder. Nietzsche açısından her türlü günah ve suç nosyonu, ötekini eylemlerinden ayırmak ve onun farklılıklarını ortadan kaldırmak için kurulmuştur. Böyle yapılarak monist karakterli ahlak tesis edilmiş ve ahlakın çoğulcu yapısı ortadan kaldırılmıştır. Nietzsche'nin önemle vurguladığı husus monist ahlak anlayışlarının farklılığı aynıyet içinde eritme eğiliminde olduklarıdır. Nietzsche için bu dayatılan kimlikler vasıtasıyla farklılıkların tümüyle ortadan kaldırılmak istenmektedir(Küçükalp, 2016, s. 44). Önyargılarla şekillenen Batı metafizik geleneği ve Hristiyan esaretine son veren en önemli eylemin ortak adı bütün değerlerin tersine çevrilmesi ya da bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesidir. Ama bütün değerlerin tersine çevrilmesi kendi içinde bir değere sahip değildir. Bu hiçliğe karşı yaşamın kendisidir ve bu bir oluşu, aksiyonu ifade etmektedir. Nietzsche, eski değerleri hiçlik istencinin bir zaferi olarak analiz eder. Onlar insanın hiç istememektense hiçi istemeyi tercih ettiği en yüksek ilke sayesinde vardır. Heidegger, Nietzsche'nin eski değerleri ters yüz etmesiyle aslında nihilizmin üstesinden gelmek istediğini ifade eder. Badiou ise Nietzsche için eylemin bir alt etme olmadığına inanır. Ona göre eylem bir olaydır ve bu olay mutlak bir yıkımadır, bunun özel ismi ise Nietzsche'dir(Badio, 2013b, ss. 55-56). Çağın içinde bulunduğu çöküşü ve bıkkınlık durumunun çığlıklarını ve ıstırabın derinliklerinden gelen iniltinin varlığı Nietzsche'den önce kendini felsefe olarak tanımlamış hiçbir alanda fark edilmemiştir. Ahlaki buyruklar ve akıl için kendilerini oluş oyununun içine tam anlamıyla bırakmayan sürü ahlakı savunucuları, dünyasal ve bireysel parçalarını dolayısıyla varoluşlarının en kişisel yanlarını daima yazgıdan korumaya çalışmışlardır. Bu tutumun aksine Nietzsche sadece düşüncenin salt, soğuk merakına hizmet eden duygularla hafif temasta bulunmayıp, yazgının olanca coşkusuyla kendini oluşun tehlikesi içine atmıştır. Onun düşünceleri ahlakın buyurduğu sınırlı emirlerden ve sadece akıldan gelmeyip daha ziyade yaşam hissini bütününden açığa çıkarmaktadır. Bu yüzden Nietzsche düşüncesi yaşamın tutku dolu öyküsüne dönüşür(Zweig, 2017, s. 42).

Felsefesinin temelini oluşu yerleştiren Herakleitos'un düşüncesini önemseyen Nietzsche'nin oluş fikri ahlaki ve metafiziksel düşüncenin ileri sürdüğü tüm ikili karşılıkları anlamsız kılıp oluş içindeki tüm farklılıkları ve tehlikeleri onaylar. Nietzsche açısından oluş, yok etme, kurma ve yıkmayı her türlü ahlaki yargılama dışında tutar ve ebediyen aynı saflıkta devam ettiği için tıpkı bir çocuğun oyunu gibi masumdur. Çocuk nasıl oynarsa, ebedi canlı ateş de aynen öyle günahsızca oynar, kurar ve yıkar(Nietzsche, 2015, s. 69). Nietzsche'ye göre zorunlu olan tek şey insanın kendi karakterine bir üslup kazandırmasıdır; bunun dışında herhangi bir ahlak tarafından insana verilen zorunlu kurallar yoktur. Nietzsche, insanın kendini ifade etmeye, yaşamı olumlamaya, oluş içinde akmaya tutku ile bağlanması gerektiğini belirtir. Tutku ile yaşama yönelen insanın, canlı olma niteliğiyle sürekli olarak iyi ve kötünün ötesinde kendine göre konum alması durumunda olduğu bir etik düşüncesi ortaya koyar(Audi, 2013, s. 176). Bu anlamda hâkim ahlakın ona sunmuş olduğu tehlikesiz ve güvenli sahtelik ile tüm iyi ve kötülerini reddederek, oluşun riskini alan ve yaşama evet diyen Nietzsche, perspektifler ve imkanlar çokluğuna yönelerek, hayatı bütün acılarına, hatalarına ve ıstırabına rağmen sevip kabul eder. İnsanı ahlakın tüm verili değerlerinden kurtararak, kendi kararını vermeye, kendi yolunu çizmeye, kendi seçimleri ile eylemeye, kendi olmaya çağırır.

Beyan ve Açıklamalar

1. Bu çalışmanın yazar/ları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu kabul etmektedirler.
2. Yazar/lar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1979). *Çağdaş Felsefe*. Milli Eğitim Basımevi.
- Audi, P. (2013). İyinin ve Kötünün Ötesinde Bir Ahlakı Yeniden Düşünmek. İçinde K. Sarılioğlu & M. Batmankaya (Ed.), *Nietzsche* (ss. 175-176). Say Yayınları.
- Badio, A. (2013a). *Etik-Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme* (T. Birkan, Çev.; 3. bs). Metis Yayınları.
- Badio, A. (2013b). Nietzsche Kimdir? (S. Çevikbaş, Çev.). İçinde S. E. Er (Ed.), *Nietzsche Paris'te* (ss. 53-65). Otonom Yayınları.
- Baykan, F. (1989). *Bilgelik Yolunda Bir Filozof*. Palme Yayıncılık.
- Berkowitz, P. (2003). *Bir Ahlak Karşısının Etiği* (D. Ertürk, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Blackham, H. J. (2005). *Altı Varoluşçu Düşünür* (E. Uşaklı, Çev.). Dost Kitapevi.
- Can, N. (2022). *Özgür Birey Sınırlı Devlet*. Elis Yayınları.
- Danto, A. (2002). *Nietzsche* (A. Cevizci, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Deleuze, G. (2016). *Nietzsche* (İ. Karadağ, Çev.). Otonom Yayınları.
- Kitabı Mukaddes: İncil*. (1988). Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Kitabı Mukaddes: Tevrat*. (1988). Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Kuçuradi, İ. (2016). *Nietzsche ve İnsan*. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Küçükalp, K. (2010). *Nietzsche ve Postmodernizm*. Kibele Yayınları.
- Küçükalp, K. (2016). *Çağdaş Felsefede Farklılık Tartışmaları*. Emin Yayınları.
- Küçükalp, K. (2019). Nietzsche ve Çileci İdeal. *Özne, Nietzsche*, (31), 55-66.
- Magee, B. (2017). *Felsefenin Öyküsü* (B. S. Şener, Çev.). Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Megil, A. (1998). *Aşırılığın Peygamberleri* (T. Birkan, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nehames, A. (2016). *Edebiyat Olarak Hayat* (C. Soydemir, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Nietzsche, F. (2000). *Aforizmalar* (S. Umran, Çev.). Birey Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2011). *İyinin ve Kötünün Ötesinde* (A. İnam, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2013). *Ahlakın Soykütüğü* (A. İnam, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2015). *Yunanların Trajik Çağında Felsefe* (G. Aytaç, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2018). *Böyle Buyurdu Zerdüş* (M. Tüzel, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2021). *Tan Kızılığı* (Ö. Saatçi, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2017a). *Deccal* (A. Kaya, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (t.y). *Ecce Home* (Y. Haznedaroğlu, Çev.). Karbon Kitap.
- Nietzsche, F. (2020a). *Gezgin ve Gölgesi* (M. Tüzel, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2020b). *Güç İstenci* (N. Epçeli, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2019a). *İnsanca Pek İnsanca I* (C. Atilla, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2019b). *Putların Alacakaranlığı* (İ. Z. Eyüboğlu, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2017b). *Şen Bilim* (A. İnam, Çev.). Say Yayınları.
- Özlem, D. (2014). *Etik- Ahlak Felsefesi*. Nodos Kitap Yayın.
- Pearson, K. A. (2011). *Kusursuz Nihilist* (C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Zweig, S. (2017). *Nietzsche* (M. Bali, Çev.). Zeplin Kitap.